

Gimnazija

Uvod

Gimnazija je iz zornega kota šolskega sistema šola, ki je umeščena med osnovno šolo in univerzo. Iz tega sledi, da spada v srednješolsko izobraževanje, vendar za razliko od drugih srednjih šol ne daje poklica. To dejstvo se je pred tremi desetletji zdelo tako pomembno, da se je pregled srednješolskega izobraževanja v Sloveniji razdelek o gimnazijah začel s opozorilom: »Program gimnazija ne izobražuje za poklic.« Tega opozorila danes ni treba ponavljati, saj večji del srednješolcev po končanem srednješolskem izobraževanju nadaljuje šolanje na terciarni stopnji. V obdobju iskanja zgledov za slovensko šolstvo v anglosaškem svetu pa je smiselno opozoriti, da gimnazija ni *upper secondary education*. Anglosaški šolski sistemi gimnazije ne poznajo, niti je ne poznajo vsi evropski sistemi. Gimnazija je značilnost nekaterih šolskih sistemov, in mednarodne primerjave govorijo o tem, da je značilnost teh sistemov tudi, da se tej vrsti šole ne želijo odpovedati.

Ta značilnost se lahko zdi presenetljiva, saj se gimnazijo ne opredeljuje samo kot šole, ki ne da poklica, temveč jo njena strukturna umeščenost med osnovno šolo in univerzitetnim študijem opredeljuje kot prehodno obliko šolanja, lahko bi rekli kot obdobje tranzicije. Gimnazija pripravlja na univerzitetni študij, tako da nima vrednosti sama na sebi, temveč ima vrednost univerza, kamor gimnazija vodi. Omenjeno dejstvo, da je v državah z gimnazijo le-ta praviloma dojeta kot posebej odličen del šolskega sistema, je neskladju s tem sekundarnim položajem gimnazije. Zastavi se vprašanje, zakaj je temu tako.

Prvi odgovor je nedvomno ta, da je gimnazija najstarejši tip srednje šole in kot tak del šolske tradicije. Stavbe, v katerih poteka gimnazijski pouk, pogosto pričajo o tem, da se srečujemo z zgodovino, nekatere izmed njih bi si celo zaslužile posebno zaščito kot del slovenske kulturne dediščine. Tudi gimnazija je del tradicije in morda celo del naše identitete. S tem da gimnazija za razliko od stavb, v katere se umešča, ni sama tradicionalna, temveč je tudi vir tradicije in tradicijo posreduje in ohranja.

Položaj gimnazije pa ne zaznamuje samo tradiciji. Nemški pregled šolskega sistema gimnazijo povezuje s specifično dvojnostjo. Na eni strani je vir družbenih neenakosti in bi si zato zaslužila kritiko in temeljito preobrazbo, kar pa ne obarva javne percepcije gimnazije v Nemčiji. V javnosti je deležna splošne podpore in deluje kot »zlati standard« za šolski sistem. Gimnazija je sinonim za kvalitetno izobraževanje.

Tudi v slovenskem sistemu gimnazijski program zaznamuje dvojnost. Pri razmisleku o slovenski gimnaziji pa niso v ospredju enake možnosti dijakov (čeprav raziskave pričajo o močni povezavi med višjim družbeno ekonomskim statusom staršev in vpisom na gimnazijo), temveč dvojnost splošne izobrazbe in priprave na univerzitetni študij. Morda to ni prava dvojnost, saj gimnazija pripravlja na univerzitetni študij s tem, da dijakom posreduje splošno izobrazbo, a to ni v celoti točno. Posamezne univerzitetne študijske smeri se v današnji izobraževalni realnosti ne ozirajo več po splošni izobrazbi, o čemer jasno priča pripravljenost številnih fakultet, da vpišejo dijake različnih strokovnih šol, če so le opravili peti maturitetni predmet. Peti predmet ne more nadomestiti razlik med gimnazijo in strokovnimi šolami, ki jih pokaže že hitra primerjava predmetnikov, tako da splošna izobrazba v praksi pogosto ni več dojeta kot ključni element priprave na univerzitetni študij. Zato bi lahko rekli, da gimnazija pripravlja na univerzitetni študij, ker dijakom daje solidno znanje iz tistih predmetov, ki se vsebinsko nadaljujejo na posameznih fakultetah, vendar pa je gimnazija univerzitetnemu študiju tudi komplementarna. Komplementarna zato, ker dijakom da široko splošno izobrazbo, le-ta pa omogoča poznejšo specializacijo in osredotočenost na posamezna področja vednosti med študijem na univerzi. Iz te perspektive je gimnazija pomembna iz dveh razlogov: ker pripravlja na univerzo in ker daje širino, ki je osnova za specializacijo na posamezni fakulteti. Lahko bi nekoliko zaostreno rekli, da je gimnazija pomembna zato, ker univerzitetni študij v resnici ni univerzitetni, temveč vselej fakultetni: dijaki izberejo eno od fakultet in se kot študenti specializirajo za eno področje vednosti. Gimnazija pa jim je dala širino, ki omogoča ožetje pozornosti na univerzitetni stopnji.

Gimnazija je tako cenjena, ker je del tradicije, posreduje tradicijo in zagotavlja splošno izobrazbo, z vsem tem pa omogoča univerzitetni študij. Trditev, da je gimnazija del tradicije in da je zato cenjena, lahko tudi pojasni, zakaj je gimnazijski program tako težko spreminjati. O tem ne priča samo novejša slovenska šolska zgodovina, temveč tudi zgodovina sprememb gimnazijskih programov v drugih državah. Zgodovinski pogled na razvoj gimnazijskega programa v Sloveniji nakazuje nenavadno tezo. Zdi se, da so spremembe programa na eni strani nujne in nenehno potekajo, po drugi pa nemogoče. Spremembe nenehno potekajo, ker se spreminjajo generacije dijakov, ker se spreminja svet, v katerega se rojevajo, v njem odraščajo in se formirajo v odnosu z njim. Spreminjajo se tudi generacije učiteljev, ki vstopajo v gimnazijo in nadomeščajo tiste, ki iz gimnazije odhajajo. S temi spremembami se nenehno spreminja tudi gimnazija.

Po drugi strani pa so spremembe nemogoče, ker je za gimnazijo, ki je tako tesno povezana s tradicijo, značilno težnja po stabilnosti in odpornost na spremembe. Ta težnja je povezana tudi s prepričanjem,

da se temeljna znanja ne spreminjajo in da je šola tisti utopični prostor mišljenja, ki ne sledi vsaki modi, ki se pojavi v družbenem prostoru.

Zgodovina šolstva nakazuje, da so bile potrebne specifične zgodovinske oziroma družbene okoliščine, da se je spremenil program gimnazije. Zdi se, da so bile reforme gimnazije uspešne samo takrat, ko jih je izsilila prelomnost stanja stvari. Slovenska gimnazija, ki je nastala ob ustanovitvi Jugoslavije po prvi svetovni vojni, je pomenila prelom s klasično gimnazijo, saj je za model vzela realko. Leta 1958 se je gimnazija iz osemletne spremenila v štiriletno. In z obdobjem osamosvajanja Slovenije sovpada ponovna vzpostavitev gimnazije in uvedba mature kot eksternega preverjanja znanja. Edina izjema od tega sovpadanja zgodovinskih prelomov in sprememb v gimnazijskem programu se zdi uvedba usmerjenega izobraževanja. A usmerjeno izobraževanje je bilo kratke sape, reforme se preklicali in spet uvedli gimnazijo, tako da ta izjema potrjuje pravilo.

Usmerjeno izobraževanje je odpravilo splošno izobrazbo, ki je značilno za gimnazijo in tudi za »visokošolsko zrelost«, s katero se povzame dvojno naravo gimnazijskega programa. Res pa je, da razvoj po ponovni uvedbi gimnazije zaznamuje delna erozija splošnega značaja gimnazije. Kurikularna reforma v devetdesetih je uvedla strokovne gimnazije, pri katerih je prišlo do posega v širino gimnazijskega programa. Bela knjiga iz leta 1995 govori o možnosti strokovne gimnazije, vendar jo povezuje s »posebno izobraževalno vertikalno« in zanjo pravi, da »ne daje univerzalne srednješolske zrelosti« (str. 141). Kurikularna reforma leta 1997 za tehniške gimnazije določa, da dijak od treh družboslovnih predmetov (filozofija, psihologija, sociologija) izbere dva. Uveljavi pa se praksa, da izbira šola, ne dijak, kar ima za učinek, da s predmetnika gimnazije izpade eden od treh predmetov. Za ekonomsko gimnazijo je program določal, da dijak izbere dva od treh naravoslovnih predmetov in dva od treh družboslovnih predmetov, v praksi pa izbira šola, največkrat tako, da s predmetnika črta fiziko in filozofijo. Tako da se splošna izobrazba, ki je bila zaščitni znak gimnazijskega izobraževanja, ni izognila določenim erozijskim procesom. Vanje lahko štejemo tudi spremembe, ki so se v gimnazijskem programu zgodile ob njegovi ponovni uvedbi leta 1989/1990. Ključna je uvedba nerazporejenih ur, ki predstavljajo 14% programa, v četrtem razredu pa skoraj tretjino vseh ur. Z uvedbo eksterne mature se je pomembno število teh ur preprosto dodajalo maturitetnim predmetom, kar je privedlo do izgubljanja širine, ki je bila značilna za gimnazijski program pred uvedbo usmerjenega izobraževanja.

Kar sledi, je predlog sprememb gimnazijskega programa, ta poskuša uvesti nekaj manjših sprememb, ki bi že morale biti uvedene, pa iz različnih razlogov niso bile, čeprav je v razpravah o gimnazijskem

programu prevladalo prepričanje, da bi izboljšale obstoječi gimnazijski program. Predlog vsebuje tudi nekaj elementov, ki skušajo odpirati vrata v prihodnost, a gre bolj za prvi korak, z vednostjo, da bodo morali slediti še drugi.

Predlogi so nastali v okviru Partnerstva za kakovosten in pravičen vzgojno-izobraževalni sistem, v skupini sedmih gimnazijskih ravnateljev, z izkušnjami dela v številnih komisijah, in enega raziskovalca/ univerzitetnika. Predlogi so nastali na osnovi številnih razprav med člani skupine, pa tudi na osnovi obiskov gimnazij in posvetovanj s fokusnimi skupinami dijakov in učiteljev. Ti stiki so potrdili heterogenost in lokalno obarvanost izvedb gimnazijskega programa in gimnazijskih programov, a v tej pestrosti so se vendarle izoblikovale skupne točke in tehtni premisleki, ki so prispevali k večji premišljenosti razprav, in upajmo tudi predlogov.

1 Merila za vpis v gimnazijo v primeru omejitve vpisa

V skladu z obstoječo ureditvijo se pri omejitvi vpisa v gimnazijo upoštevajo samo ocene obveznih predmetov v 7., 8. in 9. razredu osnovne šole. Rezultati iz maternega jezika in matematike na nacionalnem preizkusu znanja se dodatno upoštevajo na posamezni šoli samo pri kandidatih, ki so se na spodnji meji razvrstili z enakim številom točk. O vpisu torej odločajo interne ocene posameznih osnovnih šol, ki pa med sabo niso primerljive.

Pričujoči predlog izbire kandidatov v primeru omejitve vpisa je kombinacija zaključnih ocen iz osnovne šole, eksterne preverjanja na nacionalnem nivoju (NPZ ali kaj drugega/enakovrednega) in dosežki na državnih selekcijskih tekmovanjih znanja.

Splošna in strokovne gimnazija

Kandidati za vpis v gimnazijo se izberejo na podlagi razvrstitve z uporabo točk, ki jih pridobijo z učnimi uspehi v 7., 8. in 9. razredu osnovne šole in rezultati eksternih preverjanj znanja tako, da se uporabijo:

- a) zaključne ocene maternega jezika (slovenščine, italijanščine, madžarščine), matematike in prvega tujega jezika iz 7., 8. in 9. razreda osnovne šole,
- b) povprečje ocen preostalih zaključenih ocen obveznih predmetov iz 7., 8. in 9. razreda osnovne šole, za vsak razred posebej, zaokroženo na eno desetinko,

c) rezultati eksternega preverjanja znanja iz matematike in maternega jezika (slovenščine, italijanščine, madžarščine),

d) največ dve zlati priznanji iz selekcijskih tekmovanj v znanju v 8. in 9. razredu.

Z učnim uspehom v osnovni šoli kandidat lahko dobi največ 60 točk.

Z rezultati eksternega preverjanja znanja kandidat lahko dobi največ 50 točk.

Za posamezno zlato priznanje lahko dobi kandidat 5 točk, skupaj največ 10.

Skupaj kandidat lahko pridobi največ 120 točk.

Športni oddelek

Za kandidate, ki kandidirajo za vpis v program Gimnazija, športni oddelek, se za izbiro med njimi uporabijo:

a) merila za splošne in strokovne gimnazije in

b) merilo športni dosežki,

in sicer tako, da se kandidatu k točkam po merilu iz a. podtočke te točke:

- za pridobljen status športnika A prišteje 10 točk in
- za pridobljen status športnika B prišteje 5 točk.

2. Uvedba dveh ravni pri izbirnih maturitetnih predmetih

Srečujemo se z vse večjo heterogenostjo gimnazijske populacije tako po sposobnostih, kot po interesu. Pred nami sta dva izziva. Prvi je, kako poskrbeti za dijake, ki s težavo dosegajo standarde gimnazijskega programa. Drugi je, kako poskrbeti za dijake, ki standarde pri nekaterih predmetih dosegajo z lahkoto, tako da zanje gimnazijski program ni več izziv.

Predlagamo, da se uvedeta dve ravni zahtevnosti pri vseh maturitetnih predmetih. Trenutno lahko kandidati izbirajo med dvema ravnema pri matematiki in tujih jezikih. Pri slovenščini pa lahko opravljajo izpit le na višji ravni.

Dijaki, ki so bolj nadarjeni na jezikovnem področju, lahko tako opravljajo maturo na višjem nivoju pri dveh predmetih. Dijaki, ki imajo močna področja pri naravoslovju, humanistiki ali družboslovju, pa tega kljub temu, da dosegajo visoko nadpovprečne rezultate na področjih kot so biologija, kemija, fizika, zgodovina, sociologija, filozofija, informatika ... pri maturi ne morejo izkazati. Izvajanje

slovenščine na dveh ravneh predlagamo tudi zato, da s tem omogočamo tudi dijakom z drugim maternim jezikom oziroma tistim, ki so na jezikovnem področju šibkejši, uspešno opraviti maturo. Uvedba dveh nivojev pri vseh predmetih pomeni, da so dijaki, ki imajo talente na različnih predmetnih področjih, pri maturi v enakovrednem položaju. To pomeni tudi, da jim omogočamo, da se v resnici na pripravi za maturo posvetijo usvajanju poglobljenega znanja s področja izbranega predmeta in optimalno razvijejo svoj talent. Slednje je tudi za razvoj družbe kot celote zelo pomembno. Predlagamo, da poteka pouk izbirnih maturitetnih predmetov za obe ravni skupaj z notranjo diferenciacijo.

Za obvezne maturitetne predmete pa predlagamo, da se pouk v tretjem in četrtem letniku pri vseh treh obveznih maturitetnih predmetih izvaja ločeno za osnovno in višjo raven z enakim obsegom ur. Tako bodo učitelji na višji ravni lahko dali večji poudarek doseganju najvišjih ravni in se bolj posvetili tudi skupini najboljših in najbolj motiviranih dijakov, na osnovni ravni pa bodo učitelji lahko več pozornosti posvetili temu, da vsi dijaki dosežejo minimalne standarde pri predmetu. Slovenščina in prvi tuji jezik sta splošno izobraževalna predmeta, matematika pa je v posebnem položaju tudi, ko gre za univerzitetni študij; na nekaterih študijskih smereh ima namreč zelo pomembno vlogo pri nadaljnjem študiju, pri drugih študijskih smereh pa sploh ni vključena v predmetnik. Zato predlagamo, da se matematika v tretjem in četrtem letniku izvaja na dveh nivojih z ločenima učnima načrtoma. Na osnovni ravni se poudarja matematiko kot splošno izobraževalni predmet.

Predlagamo, da mora kandidat izbrati na višji ravni vsaj en obvezni in en izbirni maturitetni predmet. Možna je tudi omejitev števila predmetov, izbranih na višji ravni.

3. Izbirnost v gimnazijskem programu

Gimnazijski program naj bi zagotavljal široko splošno izobrazbo in omogočal razvoj mladih kritičnih osebnosti. Ker v splošnem prevladuje mnenje, da je sedanji predmetnik splošne gimnazije ustrezen, ne predlagamo sprememb. Tako štiriletni predmeti ostajajo materinščina, matematika, prvi in drugi tuji jezik, zgodovina in športna vzgoja; triletni geografija, kemija, fizika in biologija ter enoletni psihologija, sociologija, filozofija, glasba, likovna umetnost in informatika. Psihologija, sociologija in filozofija so obvezni predmeti, ki se izvajajo v predmetniku po eden v 2., 3. in 4. letniku, o njihovi razporeditvi pa odloča šola.

Drugače je pri izbirnih predmetih in drugih oblikah dela. Izbirnost v gimnazijskem programu omogoča dijakom razvijanje njihovih močnih področij, ki so podlaga za nadaljnji študij, za njihovo karierno usmerjanje ter predvsem za oblikovanje širokega pogleda na svet. Zato moramo dijakom zagotoviti več neposredne izbirnosti, cilj vsakega predmeta v gimnazijskem predmetniku pa mora biti tudi povezovanje vsebin z izkustvom dijakov.

Izbirnost v predmetniku gimnazije zagotavljajo ure za izbirne predmete v 2., 3. in 4. letniku. Ker je dosedanja praksa mnogih gimnazij dodajanje teh ur pripravam na maturo, predlagamo, da v 2. in 3. letniku teh ur ni mogoče več nameniti za neposredne priprave na maturo, razen v primeru, če so uporabljene pri tistih izbirnih maturitetnih predmetih, ki za doseganje maturitetnega standarda potrebujejo dodatne ure.

Številne družbene spremembe, uvedba novih tehnologij, digitalizacija družbe, klimatske spremembe, zahteve trajnostnega razvoja, večja dostopnost znanja izven šole ter individualne razlike in interesi dijakov so temeljito posegli v naše življenje. Vse to se ni bistveno odrazilo v gimnazijskem programu, ki pa se je vendarle poskušal v zadnjih letih z nekaterimi rešitvami slediti navedenim okoliščinam/odzvati na navedene spremembe (npr. izbirni interdisciplinarni tematski sklopi, novi koncept obveznih izbirnih vsebin).

Ure za izbirne predmete

V 2. letniku so 3 ure tedensko namenjene medpredmetnemu (interdisciplinarnemu) sklopu ali 3. tujemu jeziku. O ponudbi odloči šola. Dijaki sami izbirajo sklope, ki krepijo njihova močna področja in jim širijo obzorja. Ponudba mora zajeti naravoslovno, jezikovno, družboslovno, humanistično, umetniško, informacijsko ali tehniško področje, njihova izvedba pa vključevati različne aktivne oblike dela ter široko zasnovano medpredmetno projektno raziskovalno delo.

V 3. letniku so 3 ure namenjene medpredmetnemu sklopu ali pa izbirnemu predmetu, ki ni vsebovan v obveznem delu predmetnika, ali tretjemu tujemu jeziku. Potrebno je pripraviti še kakšen nov izbirni predmet, ki bo v pomoč dijakom pri kasnejšem študiju in življenju. Izjemoma so lahko ure namenjene tudi sociologiji, psihologiji, filozofiji, informatiki, umetnostni zgodovini ali ekonomiji, če jih dijak izbere za doseganje maturitetnega standarda.

V 4. letniku je 11 nerazporejenih ur možno nameniti za izbirne maturitetne predmete v okviru maturitetnega standarda in za izvedbo internega dela mature v času pouka pri obveznih maturitetnih

predmetih v obsegu 35 ur za posamezen predmet. Če dijaku še ostanejo nerazporejene ure, so namenjene za izbirne predmete, ki so v podporo dijakovi odločitvi za nadaljnji študij.

Maturitetni standard ostaja enak kot v obstoječem predmetniku. Pri sociologiji, psihologiji, filozofiji, informatiki, umetnostni zgodovini in ekonomiji je izvedba internega dela ocene pri splošni maturi vključena v ure po maturitetnem standardu (280 ur), pri vseh ostalih izbirnih predmetih mature pa je izvedbi internega dela mature lahko namenjenih dodatnih 35 ur.

Obvezne izbirne vsebine

Izbirnost za dijaka predstavljajo tudi obvezne izbirne vsebine. Te s svojim obsegom 300 ur ostajajo pomemben del gimnazijskega programa. Slediti morajo ključnim družbenim izzivom sodobnega časa: informiranost (v povezavi z digitalnimi kompetencami), okoljska ozaveščenost in skrb za trajnostni razvoj, skrb za duševno in fizično zdravje, sposobnost učinkovite komunikacije in sodelovanja ter aktivno sodelovanje v družbenih procesih.

4. Moderacija internega dela mature

Interni del maturitetnih izpitov je bil uveden z namenom preverjanja drugačnih znanj, kot je to mogoče na klasičnem izpitu. Z internimi deli je bila učiteljem dana tudi možnost, da sami ocenijo delo svojih dijakov in na ta način sodelujejo pri oblikovanju končne ocene. Ob uvedbi mature internih delov niso imeli vsi predmeti, danes pa je interni del značilen za vse predmete. Oblike internega ocenjevanja so različne: ustni izpiti, laboratorijske vaje, seminarske naloge, terenske vaje, ekskurzije, pisni izpit, raziskovalne naloge itd.

Delež internega dela znaša 20 %. Analiza ocen internega dela mature kažejo, da so ocene internega dela izjemno visoke in presegajo 90 %. Tudi korelacija internega in eksternega dela je zelo nizka. Kot primer navedimo korelacijo med internim in eksternim delom pri nekaterih predmetih leta 2022:

Slovenščina 0,39

Matematika 0,45

Angleščina 0,44

Angleščina VR 0,26

Zgodovina 0,33

Geografija 0,28

Biologija 0,35

Kemija 0,37

Fizika 0,41

Sociologija 0,28

Takšen način ocenjevanja internega dela postavlja dijake v neenakopraven položaj, saj dobijo za isti izdelek na različnih šolah različne ocene. Sistemi z eksternim ocenjevanjem, ki vsebuje tudi interni del, ta problem rešujejo z *moderacijo*, ki jo predlagamo tudi za našo maturo. Izdelan postopek moderacije je že desetletja del programa mednarodne mature, zato se opisani predlog opira na izkušnje z mednarodne mature.

Kaj je moderacija?

Moderacija je postopek preverjanja, pri katerem zunanji ocenjevalec pregleda vzorec izdelkov dijakov, ki jih je predhodno ocenil učitelj, in ugotovi, ali so ocene učitelja primerne, prestroge ali preblage. V primerih, ko so učiteljeve ocene prestroge ali preblage, se določi moderacijski faktor, ki se ga uporabi za vse ocene posameznega učitelja. Kandidati so tako lahko prepričani o enakem standardu vrednotenja internega dela, ki velja za vse šole.

Namen moderacije

Namen moderacije je zagotoviti, da so vse interne ocene čimbolj enakovredne. To pomeni, da bi kandidat za svoje delo dobil enako oceno, ne glede na to, kdo ga oceni. Z moderacijo se ocene poenotijo na državni ravni.

Rezultat moderacije

Idealen rezultat moderacije je, če se ugotovi, da so ocene učiteljev v skladu z globalnim standardom in da prilagoditev ni potrebna. Če pride do neskladja, je za ocene vseh kandidatov uporabljen moderacijski faktor. Šola prejme tudi povratne informacije o tem, kako se njihovo ocenjevanje razlikuje od državnega standarda.

Velikost vzorca

Primer mednarodne mature:

Število kandidatov	Velikost vzorca
5 ali manj	Vsi kandidati
6–20	5 kandidatov
21–40	8 kandidatov
41 ali več	10 kandidatov

Potek moderacije

Učitelji ocenijo izdelke vseh dijakov. Ocene vnesejo v računalniški program, ki generira vzorec, ki bo poslan v zunanjo moderacijo. V vzorcu je praviloma najbolje in najslabše ocenjen izdelek. Učitelji izdelke dijakov, ki so bili izbrani v vzorec, naložijo na posebno platformo. Izdelke pregledajo za to usposobljeni ocenjevalci. Glede na ocene iz vzorca, se ocene ohranijo ali spremenijo vsem dijakom.

Šole dobijo poročila o internem delu, ki potrdi ali spremeni učiteljevo oceno. V primeru prevelikega odstopanja od njihovih internih ocen lahko šola proti plačilu zahteva ponovno moderacijo.

Uvedba moderacije

Moderacija se najprej poskusno izvede pri nekaterih predmetih (npr. fizika, zgodovina, psihologija). Določi se vzorec šol, kjer se izvede moderacija. Vzorec šol zajame šole z različnimi rezultati na maturi. Lahko pa so v vzorcu tudi vse šole. Po opravljeni evalvaciji poskusne moderacije mature se, z ustreznimi spremembami, če se izkažejo za potrebne, moderacija uvede za vse šole. V prvi fazi uvajanja moderacije zaradi nekoliko bolj zapletenih postopkov ne predlagamo moderacije ustnih internih delov.

5. Ustni izpiti in drugi interni deli v splošni maturi

V skladu z veljavno ureditvijo se pisni izpiti mature začnejo v začetku maja (en dan, 1. izpitna pola iz slovenščine) in potem nadaljujejo konec maja ter končajo okrog sredine junija. Takoj potem oziroma lahko že v tem obdobju so predvideni roki za izvedbo ustnih internih izpitov. Roki posegajo v čas

izvajanja pouka tako za četrti letnik kot tudi za nižje letnike gimnazije, tako da se mora šolski koledar podrežati maturitetnemu. Tako ni mogoče načrtovati, posledično pa tudi ne izvesti vsebin *učnega načrta za gimnazije* in predvidenega pouka v *predmetniku gimnazije*, ki ga je zaradi posega izvedbe mature v gimnazijski pouk izvedenega v manjšem obsegu kot v predmetniku predvidenih 35 tednov.

Predlog predvideva odpravo zakonske kršitve in izenačitev izvedbe vseh internih maturitetnih delov mature. Bistvo predloga je, naj se ustni interni izpiti izvedejo med poukom, tako kot se izvajajo interni deli izpitov maturitetnih predmetov, ki nimajo ustnega dela. Oceno naj pridobi učitelj, ki dijake uči, tako da ni potrebno oblikovanje posebnih komisij, ki izprašujejo kandidate. Taka pridobitev interne ocene ni novost, saj tudi seminarske naloge ocenjuje učitelj brez pomoči posebej za to imenovane komisije.

Predlog terminsko spremenjene izvedbe pisnih izpitov in ustnih izpitov kot praktičnega dela mature
Pisni in ustni del mature zelo posegata v izvedbo pouka 4. letnika, kakor tudi pouka nižjih letnikov. Predmetnik gimnazije predvideva v vseh letnikih 35 tednov pouka, učni načrti pa v skladu s tem določeno število ur za vsak predmet. Šolski koledar mora upoštevati maturitetni koledar, zato niti *teoretično* ne omogoča izvedbo pouka v skladu z zahtevami predmetnika za gimnazijo in učnimi načrti za posamezne predmete. V *praksi* pa je seveda izvedba še slabša, ker niti razpoložljivi kader – v istem dnevu naj bi učitelji izvajali pouk in sodelovali pri izvedbi mature – niti prostorske zmožnosti večine šol ne omogočajo hkratne izvedbe pouka v nižjih letnikih in mature v zaključnem letniku.

Problem sta zgodnji začetek pisnih delov mature in potem interni ustni izpiti v mesecu juniju. Pisna matura bi se lahko začela izvajati kasneje in se izvedla v krajšem časovnem obdobju. Tako se je že izvajala v enem obdobju, ki se je končalo leta 2005. S hitrejšo in kasnejšo izvedbo bi se lahko podaljšal pouk v mesec junij tako v zaključnem kot ostalih letnikih.

Interni ustni izpiti pri slovenščini, matematiki in tujih jezikih, ki se trenutno začenjajo takoj po koncu pisnih izpitov ali pa že med njimi, bi se lahko izvedli med poukom, tako kot interni deli mature pri ostalih predmetih. Z obremenitvijo dijakov in učiteljev ne bi smelo biti težav, ker pri omenjenih predmetih večina šol (verjetno celo vse) že sedaj doda eno uro pouka na teden. Teh dodanih 35 ur v šolskem letu bi se lahko izkoristilo za izvedbo internih ustnih izpitov.

Interni izpiti so nekako treh vrst:

- Iz naravoslovja in družboslovja so predvidene ure med pripravami na maturo in se izvedejo med poukom.
- Nekateri predmeti, kot npr. geografija, zgodovina, umetnostna zgodovina, imajo izvedbo v različnih oblikah, med drugim izpite in za nekatere tudi ekskurzije, kar pa ni izvedljivo med poukom ali pa posega v pouk drugih predmetov in tudi zato ni izvedljivo. Marsikje se izvajajo izven pouka (tudi ob sobotah, počitnicah, ...), kar pa ni sprejemljivo tako s stališča dijakov kot tudi učiteljev.
- Materni jeziki, matematika in tuji jeziki pa imajo ustni interni del mature, za katerega je bil že opisan predlog spremembe.

Vsebine in načine se pri internih delih mature za različne predmete zaradi specifičnosti ne da izenačiti, bi pa se lahko glede izvedbe, ker bi vsi interni deli mature morali potekati v času pouka.

6. Financiranje dela z nadarjenimi

Slovenija se je na sistemski ravni začela zavedati pomena nadarjenih ob koncu osemdesetih let prejšnjega tisočletja z vpeljavo štipendiranja nadarjenih, ki je bil posledica takratnih družbenih sprememb in začetka konca poudarjanja enakosti, ki je vsaj na področju nadarjenosti nemogoča.

Štipendiranje nadarjenih temelji na identifikaciji nadarjenih na osnovi določenih kriterijev. Večina identifikacije poteka v osnovni šoli, le manjši del kasneje v srednji šoli in na univerzi. Problem identifikacije je v prevelikem številu identificiranih nadarjenih, ki v Sloveniji zanaša 20 % populacije, kar je unikum, saj je drugod ta delež okrog 10 %. Za ohranitev štipendije je potrebno zadovoljiti kriterijem, ki so veliko časa temeljili na učnem uspehu, v zadnjih letih so se pridružili še izjemni dosežki.

Delo z nadarjenimi na področju vzgoje in izobraževanja določa *Koncept odkrivanja nadarjenih in vzgojno- izobraževalnega dela z nadarjenimi otroki, učenci in dijaki*, ki je bil sprejet leta 2007, pripravljena je bila tudi posodobitev koncepta, ki pa že več let »leži« v predalu. Problem koncepta je, da za izvedbo niso zagotovljena finančna sredstva in se zato izvajalci znajdejo vsak po svoje, večinoma si pomagajo s sredstvi staršev in donatorjev.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport je leta 2018 v *Pravilniku za standarde in normative* v 14. členu natančno določilo financiranje dela z nadarjenimi, vendar tega financiranja ne izvaja. Ker se šole zavedajo odgovornosti dela z nadarjenimi dijaki, delo izvajajo s skrajnimi napori in zagotavljajo sredstva s pomočjo prostovoljnega prispevka staršev, donatorjev in s sredstvi, pridobljenimi na razpisih. Pridobivanje sredstev, posebej donatorskih, je zmeraj težje in je v veliki meri odvisno od okolja in iznajdljivosti ravnateljev. Delo z nadarjenimi poteka tudi zaradi požrtvovalnih mentorjev, ki za svoje delo prejemajo minimalno plačilo oziroma delo opravljajo zastonj.

Predlagamo, da Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje začne zagotavljati sredstva za delo z nadarjenimi v skladu s 14. členom *Pravilnika o standardih in normativih v srednjih šolah* in s tem vzpostavi sistemski način financiranja dela nadarjenih dijakov ter preneha s kršitvijo zakonodaje.

Financiranje ustvarjalnosti dijakov

Vzgojni izobraževalni programi omogočajo dijakom pridobivanje znanj in različnih spretnosti veščin. Med bistvene spada ustvarjalnost v najširšem pomenu in jo je mogoče v okviru programov razviti v omejenem obsegu. Nekatere oblike so specifične narave in jih je možno razvijati le izven pouka.

Na šolah poteka razvijanje ustvarjalnosti v obliki izven šolskih dejavnosti, obseg dejavnosti je od šole do šole zelo različen. Nekatere šole so razvile sistem razvijanja ustvarjalnosti, ki omogoča dijakom vključevanje v različne oblike razvijanja dejavnosti, drugod to poteka v omejenem obsegu. Nekatere gimnazije ponujajo tudi do 80 dejavnosti. Programi dejavnosti so ponujeni vsem dijakom na začetku šolskega leta in pokrivajo vsa področja. Dejavnosti potekajo popoldne, ob sobotah, počitnicah. Koordinator skrbi za pripravo programov, sodeluje z mentorji, pripravi finančni načrt, nadzoruje izvajanje ter pripravi letno poročilo.

Poglavitni problem razvijanja ustvarjalnosti je financiranje, saj šole razen že omenjenega načina financiranja ne prejemajo nobenih sistemskih sredstev. Zato predlagamo, da *Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje* zagotovi sredstva v obliki priznavanja dveh pedagoških ur na oddelek, minimalno pa 20 ur na šolo. Sredstva so namenjena za financiranje programov in jih šola v celoti pridobi samo v primeru, da višina stroškov in dela mentorjev dosega višino možnih sredstev na osnovi dveh pedagoških ur na oddelek. Sredstva je možno učiteljem upoštevati tudi v obvezi, kar bi številnim odličnim učiteljem prineslo razbremenitev.

Financiranje razvijanja ustvarjalnosti je najboljša naložba, saj odkrije in razvije potencialne posameznikov, ki kasneje prinašajo v svojem delu veliko dodano vrednost in s tem visoko razvito družbo.

Zaključek

Gimnazijski program je po svoji ponovni uvedbi leta 1990 doživel prenovu v okviru celovite kurikularne preнове šolskega sistema leta 1996. Prenova ni prinesla večjih sprememb in je temeljila na tradicionalni zasnovi gimnazijskega programa. Večji poseg je predstavljala uvedba mature leta 1995. Ponovni poizkus spremembe gimnazijskega programa je sledil leta 2011 z Belo knjigo, vendar v njej predlagane rešitve niso bile realizirane.

Izkušnje z izvajanjem gimnazijskega programa so v zadnjih desetletjih pokazale na nekatere pomanjkljivosti, ki so bile v veliki meri posledica uvedbe zunanje mature in drugačnih zahtev, ki jih je prinesel družbeni razvoj.

V okviru *Partnerstva za kakovosten in pravičen vzgojno - izobraževalni sistem* je bila imenovana skupina, sestavljena iz sedanjih in bivših ravnateljev in raziskovalca-univerzitetnika, ki so izpostavili nujne spremembe in pripravili predloge rešitev. Nekateri predlogi so bili pripravljani že v preteklosti, vendar do njihove realizacije ni prišlo. Predlogi ne predstavljajo temeljite preнове, ki bi posegla v zasnovu gimnazijskega programa. Program ostaja po svoji strukturi in predmetniku nespremenjen.

Skupina se je dvakrat sestala z izbranimi učitelji in dijaki šestih gimnazij. Na drugem srečanju so bili predlogi predstavljeni fokusnim skupinam učiteljev in dijakov, ki so predloge podprli in prispevali nekaj dodatnih koristnih pobud. Skupina je pripravila predloge sprememb, ki se nanašajo:

- na merila v primeru omejitve vpisa,
- uvedbe dveh ravni zahtevnosti pri izbirnih maturitetnih predmetih,
- izbirnost v gimnazijskem programu,
- moderacijo internega dela mature,
- izvedbo ustnih maturitetnih izpitov in drugih internih delov v okviru pouka,
- financiranje dela z nadarjenimi v skladu s 14. členom Pravilnika o standardih in
- normativih ter financiranje dveh ur pouka na oddelek za razvoj ustvarjalnosti.

Predlogi so naslednji:

1. *Merila v primeru omejitve vpisa:* ponovno se uvede upoštevanje rezultatov eksternega preverjanja znanja, kot je že bilo v preteklosti. Za eksterno preverjanje se lahko upoštevajo rezultati nacionalnih preizkusov znanja. Upoštevajo se tudi dosežki na državnih selekcijskih tekmovanjih, največ dve zlati priznanji iz selekcijskih tekmovanj v 8. in 9. razredu. Z učenim uspehom kandidat lahko dobi največ 60 točk, z rezultati eksternega preverjanja znanja kandidat lahko dobi največ 50 točk, za posamezno zlato priznanje lahko dobi kandidat 5 točk, skupaj največ 10. Skupaj lahko doseže 120 točk. Za športne oddelke veljajo enaka merila kot za splošne gimnazije, upoštevajo se še športni dosežki za pridobljeni športni status A 10 točk, za status B 5 točk.

2. *Uvedba dveh ravni zahtevnosti:* dve ravni zahtevnosti na maturi se uvedeta pri vseh predmetih, tako obveznih kot izbirnih. Pri obveznih maturitetnih predmetih se pouk v tretjem in četrtem letniku izvaja ločeno za višjo in osnovno raven. Pri slovenščini in tujem jeziku za obe ravni obstaja enoten učni načrt, pri matematiki pa se v 3. in 4. razredu učni načrt za višjo raven razlikuje od učnega načrta za osnovno raven. Kandidati za maturo morajo izbrati na višji ravni vsaj en obvezni in en izbirni maturitetni predmet. Možna je tudi omejitev števila predmetov, izbranih na višji ravni.

3. *Izbirnost v gimnazijskem programu:* gimnazijski predmetnik ostaja nespremenjen, izbirnost se še naprej zagotavlja z urami za izbirne predmete. V 2. in 3. letniku teh ur ni mogoče več nameniti za neposredne priprave na maturo, temveč izjemoma le za doseganje maturitetnega standarda nekaterih maturitetnih izbirnih predmetov. V 2. letniku so nerazporejene ure namenjene medpredmetnemu sklopu ali tretjemu tujemu jeziku. V tretjem letniku so ure namenjene medpredmetnemu sklopu ali izbirnemu predmetu, ki ni v obveznem delu predmetnika, ali 3. tujemu jeziku. V 4. letniku je 11 nerazporejenih ur možno nameniti za izbirne maturitetne predmete v okviru maturitetnega standarda in za izvedbo internega dela mature v času pouka pri obveznih maturitetnih predmetih v obsegu 35 ur za posamezen predmet.

4. *Moderacija izbirnega dela mature:* uvede se moderacija internih delov mature z namenom čim bolj enakovrednih internih ocen dijakov. Pri moderaciji zunanji ocenjevalec pregleda vzorec izdelkov dijakov, ki jih je predhodno ocenil učitelj in ugotovi, ali so ocene učitelja primerne, prestroge ali preblage. V primerih, ko so učiteljeve ocene prestroge ali preblage, se določi moderacijski faktor, ki se ga uporabi za vse ocene posameznega učitelja. Moderacija se zaenkrat ne izvede pri ustnih izpitihih.

5. *Izvedba ustnih maturitetnih izpitov in drugih internih delov v okviru pouka:* predlog predvideva izenačitev izvedbe vseh internih maturitetnih delov mature. Ustni interni izpiti se izvedejo med poukom in pri tem sledijo zgledu internih delov predmetov, ki nimajo ustnega dela. Pisna matura se začne izvajati kasneje in se izvede v krajšem časovnem obdobju. Tako se je že izvajala v enem obdobju, ki se je končalo leta 2005.

6. *Financiranje dela z nadarjenimi v skladu s 14. členom Pravilnika o standardih in normativih ter financiranje dveh ur pouka na oddelek za razvoj ustvarjalnosti:* Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje naj začne zagotavljati sredstva za delo z nadarjenimi v skladu s 14. členom Pravilnika o standardih in normativih v srednjih šolah in s tem vzpostavi sistemski način financiranja dela nadarjenih dijakov ter preneha s kršitvijo zakonodaje. Uvede se tudi zagotavljanje sredstev v obliki priznavanja dveh pedagoških ur na oddelek za razvijanje ustvarjalnosti dijakov.

Strinjamo se s spodnjimi sklepi:

- Okrepiti je treba splošnoizobraževalni standard strokovnih gimnazij. Ta bi moral obsegati vse obvezne gimnazijske predmete.
- Podpiramo predlog rešitve, da dijaki strokovnih šol za vpis v univerzitetne programe poleg dveh strokovnih predmetov na PM opravijo še tri obvezne predmete na SM (slovenščina, matematika, prvi tuji jezik).

RAZMISLITI pa bi veljalo še o dveh tematikah:

- Posebno pozornost se nameni prvemu letniku gimnazije, zlasti v gimnazijah, v katere se vpisuje bolj heterogena populacija. Dijakom, ki imajo težave pri prehodu iz osnovne šole v gimnazijo, je treba sistemsko zagotoviti dodatno podporo v obdobju, ko morajo nadoknaditi morebitne primanjkljaje v znanju.
- Urediti je treba umeščenost razrednih ur v predmetnik.

Vsi navedeni predlogi so izvedljivi v razmeroma hitrem času in bi pripomogli h kvalitetnejšemu in pravičnejšemu izvajanju gimnazijskega programa.

Dodatno pojasnilo o nastanku predloga

Skupina za gimnazijski program v okviru PKPVIS se je v dobrem letu in pol (obdobje 2022-2023) sestala 23 krat – od tega le 5 krat na daljavo preko videokonference; skupaj smo opravili 24 pogovorov z dijaki in profesorji šestih različno organiziranih gimnazij (I. gimnazija v Celju, II. gimnazija Maribor, Gimnazija Ledina, Gimnazija Škofja Loka, Gimnazija Jurija Vege Idrija ter Gimnazija, elektro in pomorska šola Piran). Skupino so sestavljali: mag. Stane Berzelak, Šolski center Slovenj Gradec, Gimnazija; mag. Ciril Dominko, Gimnazija Bežigrad; Jelena Keršnik, Gimnazija in ekonomska srednja šola Trbovlje; mag. Alenka Krapež, Gimnazija Vič; mag. Ivan Lorenčič, II. gimnazija Maribor; Mojca Lukšič, Gimnazija Novo mesto; dr. Marjan Šimenc, Univerza v Ljubljani in Pedagoški inštitut; Srečko Zgaga, Gimnazija Poljane.